

Serier för läsintresse

Monika Johansson, Högskolan i Borås

Denna text handlar om hur serier kan bidra till elevers intresse för läsning. Efter inledningen ges en kort historisk återblick följt av en genomgång om hur serier är uppbyggda och seriegenrens specifika drag. Texten avslutas med en presentation av en pedagogisk modell som tydliggör olika genrens språk och mönster, *cirkelmodellen*, vilken kan användas i olika ämnen för ämnesfördjupning. Att vi valde att lyfta in just seriegenren i denna modul beror på att:

Få medier väcker en sådan lust som tecknade serier. Det finns något omedelbart och universellt tilltalande med serieformen som gör att alla, från riktigt små barn till pensionärer, tilltalas av serier. Att använda tecknade serier i pedagogisk verksamhet borde därför vara en självklarhet, men är det för det mesta inte. Många lärare och bibliotekarier känner sig inte förtrogna med seriemediet, eller ännu värre, har fördomar om dess värde som informations- och kulturbärare. (Strömberg, 2014:21)

Vad är det då som kännetecknar en serie? Serier är ett lustfyllt medium där bilder stödjer ord. Serier består av mer än en bild. Det är en sekvens av bilder vilka man ser på en och samma gång. Det här är en viktig insikt för att kunna skilja serier från andra konst- och medieformer och för att kunna läsa serier. Dessutom kännetecknas serier av en tydlig och stark relation mellan text och bild, och det är i denna relation som betydelse skapas (McCloud, 1995). Litteraturvetaren Helena Magnusson diskuterar definitionen av serier i sin avhandling *Berättande bilder: svenska tecknade serier för barn* och hon landar i ett resonemang om vad som är kärnan för en serie och vad som utmärker serier jämfört med andra uttrycksformer. Hon menar likt McCloud att bilder i sekvens är ett kännetecknande drag för serier och förhållandet mellan de huvudsakliga beståndsdelarna bild, text och yta.¹ Det sistnämnda avser fördelningen av text och bild samt ljud och rörelse (som avbildas visuellt). Ytan, som kan vara en hel sida eller en seriestrip som utgör en del av en sida i en dagstidning, är överblickbar för läsaren som kan se alla rutor samtidigt. Ytan har alltså en

¹ I avhandlingen diskuterar författaren de olika beståndsdelarna i serier mer ingående. För ytterligare läsning och fördjupning i seriens delar och vilken betydelse de kan ha för att bygga en berättelse hänvisas till Magnussons avhandling *Berättande bilder: svenska tecknade serier för barn* (2005).

berättande funktion där seriens bilder är utplacerade och läsaren kan se både del och helhet på en och samma gång. Magnusson pekar också på att barn och unga ofta är intresserade av serier, inte minst visas detta intresse genom att de själva är aktiva serieskapare. Serier innebär i flera fall dessutom en ovanligt ålderslös läsning (med undantag för serier med innehåll som vänder sig till vuxna läsare) eftersom bildmediet tilltalar många, men Magnusson anser att serier är av särskilt intresse för barn i åldern före eller under läsinläringen. För läsaren möjliggör seriemediet nämligen både att ta till sig berättelsen på egen hand och också att lära sig läsa, med stöd av bilderna (2005).

Magnusson lyfter också seriens fördelar utifrån sitt innehåll. Hon menar att den ofta har ett kulturellt relevant innehåll som kan väljas utifrån intresse. I läromedel har författare använt sig av serier och då ofta i ett informativt syfte. Serien är åskådlig och lättfattlig och visar hur en process eller en aktivitet går till, steg för steg. En fördel med att använda serier i pedagogisk verksamhet är att barn kan vara förtrogna med formen då de ofta får tidig erfarenhet av serietidningar (Magnusson, 2005).

Serier förknippas ofta med formatet serietidning. Alltmer vanligt blir dock begreppet *serieroman* eller *grafisk roman* där båda är en serie i bokform. Grafiska romaner skiljer sig från kommersiella serier då de ofta är ”stand-alone-stories” och lyfter samhällsrelaterade ämnen som krig, globala konflikter och rättvisefrågor med intelligens och humor. De reproduceras inte heller i ett oändligt antal volymer (Christensen, 2006). Enligt Mia Österlund, docent i litteraturvetenskap, är den grafiska romanen en förskjutning från den mer allmänna termen serieroman och speglar ett särskilt förhållningssätt till seriemediet som går ut på att ”visuellt berättande betraktas som en likvärdig del av skönlitteraturen” (Österlund, 2014). Vid analys av grafiska romaner hämtas ofta begrepp från angränsande områden som konstvetenskap, semiotik², filmanalys och visuella studier. Forskningen kring grafiska romaner är ännu inte så omfattande, men har ökat i intensitet från mitten av 00-talet.

Från 1950-tal till nutid

Under 1950- och 1960-talen spreds en moralpanik kring serier, där röster ansåg att serier var något som förstörde den yngre generationen. I argumentationen lyfte man bland annat seriernas skadliga påverkan när det gällde skräck- och våldsinslag. Det förekom även utsagor om att lättlästheten och alla bilder skadade genom att blicken irrade och därmed försvårades i förlängningen en ”ändamålsenlig bokläsningsteknik” (Magnusson, 2005). Debattörer menade vid denna tidpunkt att serier förenklade och förkortade, att de ofta hade färre ord än ren text och därmed var mindre viktiga eller mindre litterära. Den här

² Semiotik betyder det systematiska studiet av tecken och andra betydelser, inklusive de icke-språkliga. Nationalencyklopedin [2017-11-17]

jämförelsen är enligt Strömberg (2013/2014) inte rättvis då språk inte är en exakt kommunikationsform. Enskilda ord och meningar i texter kan tolkas på många sätt av läsaren, men övergår man till bilder och symboler så ökar möjligheten till ytterligare tolkningar (Strömberg, 2013/2014). Det är alltså inte lämpligt eller rimligt att jämföra serieläsning med läsning av ren text. Trots det skrevs en hel del på 50- och 60-talen om seriers skadliga påverkan på barn, att dessa gjorde barn dumma och icke läskunniga. Samtidigt som debatten om seriers olämplighet florerade så satsades det på att få fram bättre serier för att möta kritiken. På 70-talet fick serierna också ett uppsving, främst genom de europeiska seriealbumen (t.ex. Tintin och Asterix) för att senare få konkurrens av bildmedier som film och internet.

Variationer på serier

Tecknade serier kan enligt Ola Hellsten, konstnärlig ledare och bibliotekarie på Serieteket i Stockholm, delas in i tre grövre huvudområden: den europeiska, den amerikanska och den japanska seriekulturen. Japanskproducerade serier brukar gemensamt benämnas som manga. Manga har utvecklat ett eget form- och bildspråk som intresserar många barn och unga. Seriemediet har en egen dynamik och för att lära sig hur serier fungerar måste man läsa serier, gärna varierande sorter från olika länder (Hellsten, 2014). I skolbiblioteket behöver man därför arbeta med sitt seriebestånd samt fundera över placering och exponering av serierna. Eftersom serier är visuella kan en annan exponering än den tryckta bokens vara aktuell, till exempel genom att visa framsidan i tidskriftsställ.

Österlund (2014) beskriver det typiska för de grafiska romaner hon analyserat³. Hon menar att de berör komplexa och utmanande ämnen och utmärkande är det multimodala greppet (mer om serier och multimedialitet nedan). Litteraturpedagoger uppfattar serieromanen som en inkörspport till bland annat klassiker. Undervisningen förnyas med hjälp av serier och kompletterar traditionell text (Elkins i Österlund, 2014). Samtidigt är den grafiska romanen, enligt Svenska Barnboksinstitutets bokprovningar år 2006, en ny form inom ungdomslitteraturen där författare når unga läsare. Grafiska romaner inspireras i sin layout av webbsidor och dataspel samt av mangan. I berättelserna får bilden och formen allt större funktion, där bilden bär berättelsen framåt mer än att bara illustrera handlingen. Ofta är det en lek med typsnitt, färg och form (Bokprovningen, 2006).

³ De grafiska romanerna som analyserats finns vid Svenska barnboksinstitutet. Titlarna är *Hon heter Beatrice* (2009), *Mitt extra liv* (2009), *Namnsdagsflickan* (2012), *Gångkrig* (2009), *Vi håller på med en viktig grej* (2011), *Tummelisa eller den andra vildmarken* (2011).

Varför serier i undervisningen?

I Läroplanens (Lgr 11) inledande del om skolans uppdrag står det att:

Eleverna ska få uppleva olika uttryck för kunskaper. De ska få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar. Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form ska vara inslag i skolans verksamhet (Lgr 11, 2011).

Att lyfta in serier i ämnet svenska, men också i andra ämnen, är ett lustfyllt sätt att behandla ett ämnesområde och förstå samband mellan text och bild, vilket blir en allt viktigare aspekt av läsning i dagens visuella samhälle.

En fråga värd att ta i beaktande är om det finns något samband mellan läsning av serier och annan läsning, det vill säga om elever läser mer eller mindre av andra medier om de är serieläsare. Ujiie och Krashen, forskare inom utbildningsvetenskap, (1996) studerade detta samband samt hur elever också upplever serieläsning. De kom i sin studie fram till att de elever som läser fler och mer serier också läser fler böcker och att de dessutom finner större nöje i läsning totalt sett. I slutsatserna konstaterar författarna att serieläsning inte ersätter annan läsning och de argumenterar därför för att alla elever bör ha tillgång till serier. Dock är serier ganska dyra, varför Ujiie och Krashen trycker på skolbibliotekets roll i att möta behovet genom att köpa in serier för utlån.

Enligt Österlund (2014) visar forskning att tonårsläsarens serieläsningsskompetens oftast överträffar vuxnas serieläsande. Det grundar sig i att författare söker nya former att nå unga läsare och den grafiska romanen är en trend inom ungdomslitteraturen. En grafisk roman fyller dessutom en funktion då den har gjort serieformatet mer accepterat och det har även lett till att serier betraktas som litterära. I USA ser man tendenser till ett ökat intresse för serieromanen där handböcker ges ut om hur serier kan användas i klassrummet. Den grafiska romanen har legitimerats mycket på grund av diskussionen om barns sviktande läsförmåga och diskussionen om visuell läskunnighet. Därmed svarar den alltså mot ett behov att nå särskilda grupper och betraktas många gånger som en inkörsport till läsande då det gäller unga. I undervisningen använder man ofta klassiska romaner som är omarbetade till serieromaner. Stramt hållen text i rutor som berättar det mest väsentliga och ett visuellt intryck underlättar för läsaren att ta till sig den klassiska romanen genom det visuella. Initialt har den grafiska romanen haft en ämnessfär som vänder sig till pojkar enligt Österlund, där innehåll ofta är typiska pojkskildringar som undersöker maskulinitet. Även marknadsföringen riktar sig till läsargruppen pojkar. Numera flirtar den även med en flickpublik där en del av de svenska grafiska romanerna har ett tydligt flickmaktbudskap. Man kan även se hur utforskandet av könstillhörigheter har lett till laborationer med könsöverskridning i de grafiska romanerna som därmed frodas i gränzoner med nya möjligheter och utmaningar (Österlund, 2014).

Fredrik Strömberg, forskare med inriktning på tecknade serier, argumenterar i sin text utifrån tre vinster med att använda serier i undervisningen.

- Serien är ett starkt identifikationsverktyg som väcker känslor.

- Förståelse för samspel mellan bild och text utvecklas, vilket kan användas i olika former av kommunikation.
- Serier är en bra utgångspunkt för att förstå främmande kulturer och kan därmed bidra till att bryta ned kulturella barriärer. Serieformen väcker också lust vilket är en tillgång i lärandesituationer. (Strömberg, 1999).

Serier och multimodalitet

Serier är ett exempel på multimodalitet där flera uttryck är aktiva samtidigt, i detta fall bild och text. Dessa två uttryck samspelar och skapar på så sätt en helhet och en mening. I dagens samhälle växer multimodalitet starkt genom vårt multimediala samhälle. Helena Magnusson förklarar i sin avhandling *Berättande bilder: svenska tecknade serier för barn* att seriers multimodalitet inte levererar enkla svar för att bilden är enkel utan det krävs att läsaren kan avkoda bilden för att förstå helheten. Dessutom förmedlas känslor med hjälp av uttryck och tecken, till exempel olika typer av pratbubblor och symboler för att visa känslor och handling som läsaren tolkar och gör till sin egen (Magnusson, 2005).

Enligt Österlund (2014) är grafiska romaner snabba på att fånga upp sin samtid när det gäller tematik och språkdräkt. Formatet och symboler är tillgängliga för en bred publik och överskrider nationella, kulturella och språkliga gränser. Därmed har den grafiska romanen möjlighet att nå en bred läsekrets, på grund av att den behandlar komplexa frågor som till exempel etnicitet och klass ur olika perspektiv. Läsarna ingår ofta i en läsargemenskap, där de fysiskt eller på internet deltar i gemenskaper för att kommentera och rekommendera grafiska romaner.

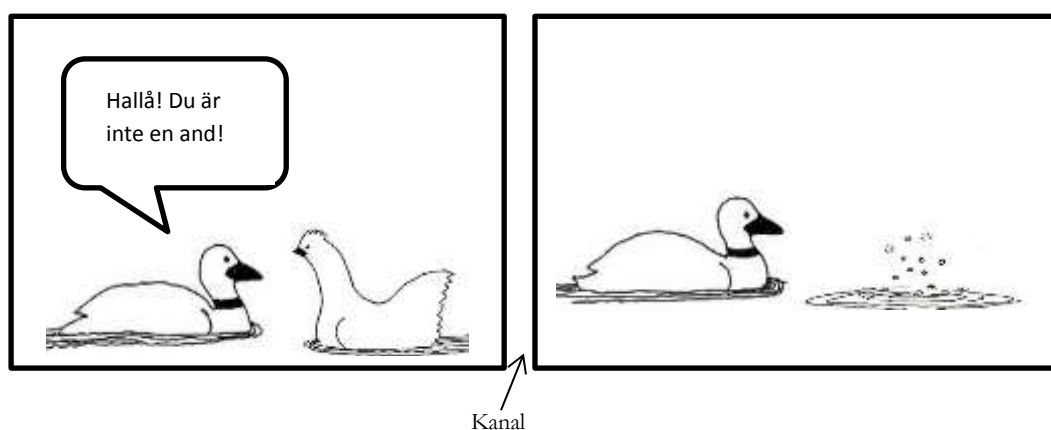
Österlund (2014) menar att den grafiska romanen frodas i gränzoner som ett ”multimodalt konstverk” som innebär nya möjligheter och utmaningar. Med rötter i serietraditioner, med personliga uttrycksformer som ofta bottnar i ideologiska ställningstaganden, har den tidigare ensidiga debatten om serieromanens värde främst som ingång till litteraturen nu nyanserats. Serieromanen har fått ett egenvärde (Österlund, 2014).

Att läsa och förstå serier

Bilderna i en serie kan stödja läsaren i att förstå texten i pratbubblorna. Dessutom bidrar de moment av lust som finns inbyggt i läsning av serier till en vilja att förstå och ta sig igenom serien. Det är dock viktigt att beakta att en modern serie kan vara mycket svårare att läsa än en roman, trots att textmängden är mindre. Serier har ibland ett avancerat system med variationer på hur text arrangeras i relation till bild där bildspråket har utvecklats så långt att det kan vara svårt för en oinvigd serieläsare att läsa av och förstå händelseförloppet. Serier anses ofta som en inkörsport till mer avancerade texter vilket det dock inte finns några forskningsbelägg för (Strömberg, 2014).

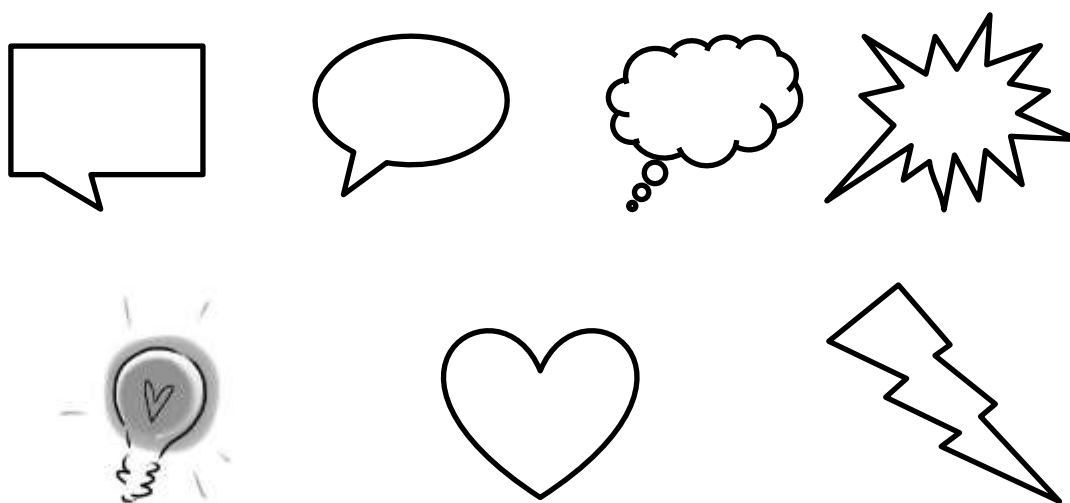
Att man läser västerländska serier precis likadant som en västerländsk bok är säkert känt för de flesta. Dock består många serier av olika stora rutor komponerade på varierande sätt på sidan, vilket kan leda till förvirring. Österländska serier läses på österländskt vis, det vill säga från höger till vänster på sidan. Manga, som är populärt för barn och unga, är uppbyggd på detta vis.

Mellan rutorna finns det ett mellanrum som kallas kanalen (se bild). Många serieskapare menar att dessa mellanrum är platsen där magin sker, där läsaren kopplar ihop rutorna till en helhet med hjälp av den egna fantasin. Detta kallas för slutning (McCloud, 1995). I slutningen tolkar vi och kompletterar med det som saknas, det vill säga att vi själva fyller i vad som sker mellan rutorna. Den här processen sker genom hela läsningen av serien och det som inte syns i serien är minst lika viktigt som det som syns! Det är här som magin skapas vilket gör att läsaren dras in i och hålls kvar i serien.

Figur 1: Här synliggörs *kanalen*, mellanrummet mellan två bildrutor.

I rutorna förekommer också en hel del annan information förutom bild och text. Texten kan vara placerad i textplattor, vilka ofta kommenterar vad som händer i rutan, eller i bubblor där tal och tanke presenteras. Bubblornas utseende utformas på olika sätt beroende på vad som sägs eller tänks, bubblan förmedlar ofta en känsla. Rutan kan också innehålla ljud- och rörelsemarkeringar samt symboler. Uppslaget som helhet bidrar dessutom till ytterligare en möjlighet till kommunikation. Serieskapare kan använda sista rutan som en ”cliffhanger” till nästa sida, vilken kan påbörjas med en överraskning.

Figur 3: Exempel på bubblor som uttrycker tal, tanke och processer samt symboler.

Serier och aktionsprocesser

Genrepedagogik innebär att lära sig språkliga mönster som passar för olika tillfällen och situationer samt synliggör texters delar och vilka syften dessa har. Olika genrer har olika språk, och kunskap om dessa mönster hjälper oss att förstå texter men också hur texter skrivs och byggs upp. *Deltagare, processer* samt *omständigheter* är enheter eller delar som bygger upp innehållet i texter. I denna text lyfts *processerna* eftersom de framträder tydligt i serieformatet. *Processer* uttrycker händelser som i den traditionella grammatiken benämns som verb. Följande processer kan urskiljas; *aktionsprocesser* är händelser som är synliga för ögat, till exempel att springa, kasta och äta. *Mentala processer* är händelser som pågår inuti deltagaren, alltså kognitiva processer, till exempel sinnesintryck som att se, höra och känna, men uttrycker också åsikter som att tycka, anse och tro. *Sägesprocesser* är verbala processer där deltagarna uttrycker sig muntligt, till exempel genom att skrika, ropa och fråga.

I föregående avsnitt, *Att läsa och förstå serier*, presenterades några bubblor som kan kopplas till genrepedagogikens metaspråk kring texters processer. Bubblan som illustrerar en tanke kan visa på *mentala processer* i en berättelse. *Sägesprocesser*, det vill säga det som är direkt tal eller dialog i en berättelse, har andra typer av bubblor. *Aktionsprocesser* visas ofta genom olika symboler eller tecken vilka illustrerar om en person springer, hoppar eller kanske sover (zzzzzz).

Deltagare är de som deltar i processen och är oftast människor eller ting. *Omständigheter* beskriver de omständigheter under vilka processen äger rum, till exempel på, i eller med vem och om det till exempel sker snabbt eller mycket ofta (Johansson & Sandell Ring, 2012). Genom att arbeta med serier har elever möjlighet att fördjupa kunskaper och metaspråk, det vill säga ett gemensamt språk med specifika begrepp för genren och kring texters språkliga drag.

Serier och cirkelmodellen

Förutom att läsa och förstå serier är skapandet av egna serier en naturlig följd och en inspirerande aktivitet som kan stärka elevers läsintrasse. En pedagogisk modell för att utveckla strategier för skrivande är *cirkelmodellen*, en genrepedagogisk undervisningsmodell. Cirkelmodellen stödjer eleverna att bli medvetna om genrens mönster genom att undervisningen utgår från ett gemensamt språk, metaspråk, som krävs för att kunna analysera och diskutera texters särdrag. Denna förmåga behövs i alla skolans ämnen (Johansson & Sandell Ring, 2012).

Cirkelmodellen består av fyra faser som är tydligt strukturerade i undervisningen. Av läraren, skolbibliotekarien eller fritidspedagogen krävs ett aktivt stöd genom gemensamt

arbete med olika texter. Här följer en kort beskrivning av de fyra faserna samt en introduktion till övningar där utgångspunkten är seriers genretypiska drag:⁴

1. **Bygga kunskap.** I fas 1 byggs kunskap om ett ämne genom olika aktiviteter. Ämnesspecifika uttryck och ordförråd behandlas och elevernas förförståelse kartläggs. I denna fas kan man med fördel genomföra övningar där kommunikationen är i fokus eftersom denna är central i fasen. Till exempel kan klassen skapa en gemensam tankekarta, samla frågor och tankar tillsammans (kanske i ett digitalt verktyg), läsa serier gemensamt, titta på film och diskutera, och genomföra övningar i biblioteket som källa till kunskap.
2. **Modellering och dekonstruktion.** I den andra fasen introduceras en modelltext, i det här fallet en serie, och seriens olika delar och språkliga drag plockas isär och diskuteras. I samtalen upptäcker man tillsammans mönster och de drag som kännetecknar serier. Syftet är att eleverna ska förstå vad seriens olika delar bidrar med för seriens uppbyggnad. Eleverna kan arbeta med de visuella dragen, till exempel att fylla i en tom borttagen serieruta med innehåll, både bild och text. Även laborationer med olika bubblor bidrar till förståelse för de språkliga dragen.
3. **Gemensam konstruktion.** I den tredje fasen skrivs gemensam text, hela klassen tillsammans eller i grupper. Här guidar lärare, bibliotekarier och fritidspedagoger arbetet genom frågor och använder gemensamma mallar för skapandet av serier. Innehåll från olika ämnen kan med fördel ligga till grund för serieskapandet, till exempel vattnets kretslopp eller ett moment i samhällskunskapen.
4. **Självständig konstruktion.** I den fjärde fasen arbetar elever med individuellt skrivande. Här går eleven från gemensamma processer till eget skapande med ett eget ämne och språk. I den sista fasen är det viktigt med stöttning från lärare, bibliotekarie och fritidspedagog där respons och feedback tillämpas. Övningar med att skapa egna serier i olika ämnen, digitalt eller på papper, genomförs.

Modellen och de fyra faserna kräver tid och för att utveckla kunskap om genren behöver eleverna arbeta med texter från samma genre vid flera tillfällen och med variationer av övningar. Serier är en tacksam genre att börja med då mönster och typiska drag är mycket specifika och inbjuder till en variation av övningar.

Serier och skolans ämnen

Cirkelmodellens syfte är att bygga upp elevers ämneskunskaper tillsammans med språkliga kunskaper i ett meningsfullt sammanhang. Detta kommer att belysas genom några exempel.

⁴ Den presenterade modellen med de fyra faserna utgår från och är inspirerad av Johansson och Sandell Rings bok *Låt språket bära, genrepedagogik i praktiken* (2012).

I sekventiella förklaringar, det vill säga texter som reder ut och förklarar fenomen kronologiskt, kan serier med fördel användas som grafisk modell för att utveckla förståelse för innehållet. Exempel på ämnen som lämpar sig är en blåvinges livscykel, vattnets kretslopp eller fotosyntesen. Serieformatet kan också användas i arbete med instruerande texter där tillvägagångssättet synliggörs i flera steg för att nå ett mål. Instruktionen är en vanligt förekommande texttyp i skolans alla ämnen. Vanliga texttyper som ofta görs om till serieformat är texter som självbiografier, biografier och historiska händelser.

Ämneskunskaperna fördjupas genom eget skapande av serier. Genom kreativt skapande möjliggörs processande av kunskaper (Johansson & Sandell Ring, 2012). Serier kan produceras på traditionellt vis men också med hjälp av mobilapplikationer eller webbaserade program. Dessa program har till exempel färdigtecknade karaktärer som eleverna kan välja mellan och designa utseendet på. Det går också att välja bakgrundsbilder och olika pratbubblor samt stil för olika typer av innehåll. De varierade arbetsätten kan utmynna i utställningar av olika slag där elever delar med sig av serieskapande. Publicering av serier i en blogg kan vara ett sätt att dela såväl ämneskunskaper som bildskapande aktiviteter, aktiviteter kring serier som kan leda till ökat läsintresse. I filmerna till denna del finns ytterligare förslag och exempel på hur man kan arbeta i skolan med serier.

Litteratur

- Christensen, L. L. (2006). Graphic Global Conflict: Graphic Novels in the High School Social Studies Classroom. *Social Studies*, 97(6): 227-230.
- Hellsten, O. (2014). Seriebibliotek och serier på bibliotek. Ingår i F. Strömberg (Red.), *Seriebiblioteket*. Malmö: BTJ förlag.
- Johansson, B. & Sandell Ring, A. (2012). *Låt språket bära, genrepedagogik i praktiken*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Lgr 11. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket.
- Magnusson, H. (2005). *Berättande bilder: svenska tecknade serier för barn*. Stockholm: Makadam förlag.
- McCloud, S. (1995). *Serier – den osynliga konsten*. Stockholm: Medusa.
- Strömberg, F. (1999). *100 oumbärliga seriealbum*. Lund: BTJ Förlag.
- Strömberg, F. (2013/2014). En serie bilder säger mer än tusen ord. Ingår i J. Björkman & B. Fjaestad (Red.), *Läsning RJ:s Årsbok*. Göteborg: Makadam Förlag.
- Strömberg, F. (2014). *Seriebiblioteket*. Malmö: BTJ förlag.
- Svenska Barnboksinstitutets (2007). *Bokprovning på Svenska barnboksinstitutet: en dokumentation. Årgång 2006: 12 mars - 19 april 2007*. Stockholm: Svenska barnboksinstitutet.

Tillgänglig via:

http://www.sbi.kb.se/Documents/Public/Bokprovning/Dokumentation/Argang_2006.pdf [2017-11-09].

Ujiie, J. & Krashen, S. (1996). Is comic book reading harmful? Comic book reading, school achievement, and pleasure reading among seventh graders. *CLSA Journal Vol 19, Nr. 2*.

Österlund, M. (2014). Gränsöverskridande grafiska romaner. I A. Boglind, P. Holmberg & A. Nordenstam (Red.), *Mötesplatser – texter för svenskämnet*. Lund: Studentlitteratur.